

Barbara Kamińska
Uniwersytet Gdański
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5494-3296>
e-mail: barbara.kaminska@ug.edu.pl

Tempo czytania radiowych programów informacyjnych

Speech rate in radio news programmes

Abstrakt

Badania płaszczyzny językowej wypowiedzi radiowych są liczne i mają długą tradycję. Jednak ich warstwa foniczna analizowana jest znacznie rzadziej, a jedynie wyjątkowo podejmowane są badania realizacji prozodii wypowiedzi w polskich rozgłośniach. W niniejszym artykule zostanie poddany analizie zaledwie jeden element wybranego, konkretnego gatunku dziennikarskich wypowiedzi w radiu: jest nim tempo czytanych serwisów radiowych. Tempo można zmierzyć i porównać do informacji podawanych w pracach z zakresu językoznawstwa (zwłaszcza fonetyki i mediolingwistyki) oraz logopedii (głównie logopedii medialnej), odnoszących się do płaszczyzny realizacji i odbioru wypowiedzi. Przeprowadzenie badań tempa mówienia przy pomocy programów do analizy dźwięku jest istotne zarówno ze względu na zupełny brak takich analiz, jak i zauważane w wielu opracowaniach przyspieszenie na przestrzeni lat tempa mówienia w mediach, w tym w radiu. Pomiaru te warto ocenić, biorąc pod uwagę także możliwości percepcyjne słuchaczy w zakresie rozumienia tekstów mówionych lub czytanych w określonym tempie. Ponadto tempo czytania serwisów informacyjnych, które reprezentują oficjalny poziom polszczyzny, powinno wiązać się z poprawnością i wyrazistością mówienia. W osiągnięciu lub utrzymywaniu takiej sprawności mogą pomagać logopedzi medialni.

Słowa kluczowe: tempo mówienia, radiowy program informacyjny, logopedia medialna

Abstract

Over the years, there have appeared numerous studies concerning the language of radio utterances. However, the phonic layer of such utterances has been analyzed much less frequently, and studies of the prosody of utterances in Polish radio stations have so far been rather rare. The article analyses only one element of a selected genre of journalistic utterances on the radio, that is the speech rate of radio news bulletins. This rate can be measured and compared to the data on the topic provided in studies on the production and reception of utterances published in the field of linguistics (especially phonetics and media linguistics) and speech therapy (mainly media speech therapy). Conducting research on speech rate using sound analysis programmes is important both due to the

complete lack of such analyses and the acceleration of speech rate in the media, including the radio, over the years, which is noted in many studies. It is worth assessing these measurements also as regards listeners' perceptual skills in understanding texts spoken or read at a particular pace. Moreover, the speech rate in news programmes read on the radio, which represent the official level of Polish, should come with correctness and clarity of speaking. Media speech therapists can be of help in achieving or maintaining such skills.

Keywords: speech rate, radio news bulletin, media speech therapy

Wstęp

Badania języka używanego w polskim radiu mają już dość długą tradycję. Lista publikacji im poświęconych jest długa¹, a zakres tematyczny omawianych w nich zjawisk – szeroki. Rzadko jednak wyłącznym przedmiotem zainteresowania badaczy staje się płaszczyzna fonetyczna: artykulacyjna i – zwłaszcza – prozodyczna wypowiedzi medialnych. Można ją badać, wykorzystując albo subiektywne wrażenia audytywne, albo obiektywne badania akustyczne. Te ostatnie – mimo że w fonetyce stosowane od dawna – rzadko znajdowały zastosowanie w analizie warstwy mówionej wypowiedzi medialnych. Jest to zresztą zrozumiałe – prowadzenie ich na podstawie wielogodzinnych nagrań licznych osób jest niełatwe, zwłaszcza przez jednego badacza. Tego rodzaju badań przybywa (m.in. Bloch 2018). Do ich upowszechnienia przyczyniły się ogólnodostępne programy do akustycznej, fonetyczno-fonologicznej i prozodycznej analizy dźwięku (zob. Pieniowska 2019). Duże zróżnicowanie warstwy suprasegmentalnej wypowiedzi medialnych skłania do dokonania wyboru określonego gatunku audycji na potrzeby analizy. Wśród różnorodnych gatunków występujących w radiu i telewizji można wymienić serwis informacyjny², który w odróżnieniu od innych audycji radiowych charakteryzuje się też stosunkowo krótkim, określonym dla danej rozgłośni, czasem trwania.

1 Wybrane prace ujęto w bibliografii.

2 W artykule nie referuje się szerzej kwestii wykładników i klasyfikacji gatunków medialnych, traktując ją jako mniej istotną z punktu widzenia głównego tematu. Skupiono się głównie na jednym, czyli programach (serwisach) informacyjnych. Na temat programu informacyjnego/wiadomości/serwisu jako gatunku zob. m.in. Bauer 2000; Dybalska 2004; Pisarek 200; Steciąg 2006; Stachyra 2008; Bloch 2018; Stachyra 2018 i in.

Programy informacyjne jako gatunek audycji radiowej

Radiowe programy informacyjne, nazywane też serwisami lub wiadomościami (Pisarek 2006: 194–195), stanowią wyrazisty gatunek, łatwo rozpoznawalny wśród innych wypowiedzi antenowych – mimo dużych różnic w sposobach prezentowania ich na antenie różnych rozgłośni (publicznych, niepublicznych bądź prywatnych). W radiu obecne są niemal od początku ich istnienia. Polskie Radio zainaugurowało regularną działalność 18 kwietnia 1926 r. o godz. 17.00. Większą część czasu antenowego w pierwszym roku działalności rozgłośni warszawskiej wypełniała muzyka (Hermanowski 2018: 43). Jednak programy informacyjne pojawiły się na antenie stosunkowo szybko. W Polskim Radiu informacje emitowano już w 1927 r. jako „Komunikaty PAT” (Polskiej Agencji Telegraficznej), „które można porównać do dzisiejszych radiowych serwisów informacyjnych” (Hermanowski 208: 46). W 1930 r. amerykańska NBC „zainaugurowała regularnie nadawane 15-minutowe serwisy informacyjne, sygnalizując, że radio przystępuje do autentycznej konkurencji z prasą” (Jędrzejewski 1997: 35).

Zdaniem Bogusława Skowronka radiowy serwis informacyjny jest gatunkiem „(jeszcze) tradycyjnym” (Skowronek 2013: 210). Mimo wyrazistej odrębności serwisów informacyjnych od innych gatunków audycji radiowych, na przestrzeni lat zaszły daleko idące zmiany w sposobach konstruowania i prezentowania wiadomości. Podstawowe elementy tekstu informacyjnego, stanowiące odpowiedzi na sześć „klasycznych” pytań: kto, co, gdzie, kiedy, jak, dlaczego? (Bauer 2000: 151), są wzbogacane o elementy wynikające z wpływu czynników zewnętrznych (np. oczekiwań odbiorców) i wewnętrznych (np. decyzji nadawcy), jednakże – mimo różnic wynikających z istoty rodzaju mediów i specyfiki poszczególnych stacji – charakteryzują je pewne cechy wspólne. Radiowe programy informacyjne nadawane są zazwyczaj o stałych porach, mają określone ramy czasowe (zazwyczaj od 3 do 8 min) i sygnały dźwiękowe (tzw. dżingle, rzadziej sygnały czasu), które „mogą być jednocześnie elementem strukturalnym, oddzielającym poszczególne części serwisu (np. wiadomości z kraju, sportowe, pogodowe, drogowe itp.)” (Stachyra 2008: 125), czasem podkład dźwiękowy w trakcie czytania, a także przyjęte w danej rozgłośni formuły początku i zakończenia. O cechach audycji informacyjnych w radiu decyduje zjawisko formatowania. Można je opisać jako przyjęty w danej stacji model przekazu treści, ukierunkowany na zaspokojenie oczekiwań określonych odbiorców (Jędrzejewski 2006) lub też jako przyjęcie pewnego profilu rozgłośni, adresowanego do wybranego segmentu rynkowego (Stachyra 2008). Przeobrażenia społeczno-polityczne, które zaszły w Polsce po 1989 r., umożliwiły powstanie niepublicznych stacji

radiowych. W połączeniu ze zmianami kulturowymi oraz technologicznymi w zakresie produkcji, nadawania i przekazu, konkurencją innych mediów, doszło do znaczących zmian w konwencji komunikowania się³. Media dostosowują się do zmieniającej się rzeczywistości społecznej, co wiąże się z koniecznością formatowania przekazu, skierowanego do precyzyjnie określonego odbiorcy (tamże: 26–27).

Programy informacyjne jako gatunek zajmują stałe miejsce w sformatowanym radiu, chociaż sposób ich prezentowania jest bardzo różny, dostosowany do formatu rozgłośni radiowej, zarówno publicznej, jak i niepublicznej, co jest składową ich autoprezentacji. Na tę charakterystykę (odrębność) składa się wiele elementów (zob. Janicka, Kudra 2004: 218; Skowronek 2013: 209), których szczegółowy opis wykracza poza ramy niniejszego artykułu. W odniesieniu do radiowych serwisów informacyjnych warto zwrócić uwagę na kilka cech ich warstwy brzmieniowej. Są to teksty wcześniej przygotowane, prymarnie pisane, wtórnie mówione, odczytywane (z kartki, monitora) z intonacją właściwą serwisom przez przygotowanych do tego dziennikarzy, dysponujących poprawną, wyrazistą dykcją, swobodnie tworzonym głosem o określonej wysokości i barwie⁴, w określonych ramach czasowych (Luboń 2014; Bończykowa 2016; Luboń 2016; Bloch 2018; Bończykowa, Kozicka 2020).

W programach informacyjnych, niezależnie od tego, czy są one prezentowane w mediach publicznych czy niepublicznych, komercyjnych, powinna obowiązywać oficjalna, inaczej ogólna, kulturalna, staranna odmiana polszczyzny (Podracki 2000: 136; Podracki 2014: 65). Mimo wyraźnego wpływu polszczyzny potocznej na język mediów, zdaniem Jerzego Podrackiego (2000: 135–136):

televizja państwowa i radio publiczne sytuują się bliżej „bieguna oficjalności”, a prywatne stacje radiowe i telewizyjne – dalej od niego. Owo oddalenie charakteryzuje zwłaszcza komercyjne rozgłoszenie radiowe, także zresztą zróżnicowane. W takim

³ Ze względu na ograniczone ramy niniejszego artykułu oraz jego główny temat pominięto szersze referowanie kierunku tych zmian. W dalszej części artykułu wspomniano o jednej z nich, ale dotyczącej wszystkich mediów masowych i mającej powszechny zasięg i konsekwencje, czyli o ekspansji stylu potocznego. Skala zmian staje się jeszcze bardziej widoczna, gdy porównuje się opisy języka radia i telewizji w starszych opracowaniach, sprzed roku 1989 (np. Sieczkowski 1967; Podracki, Walczak 1975; Łuczyński 1976; Lubaś 1981; Mayen 1981; Kurzowa 1985), z najnowszymi publikacjami z tego zakresu (np. Podracki 2014; Skowronek 2013; Bloch 2018).

⁴ W niniejszym artykule kwestia roli głosu w radiu, budowanie „portretu głosowego” – choć bardzo istotna w opisie warstwy brzmieniowej wypowiedzi medialnych – nie jest jednak głównym przedmiotem zainteresowania, dlatego została jedynie zasygnalizowana. Szerzej analizuje się ją w wielu opracowaniach dotyczących języka radia i telewizji (zob. m.in. Stachyra 2008; Toczyńska 2008; Bloch 2011; Luboń 2014, 2016; Bończykowa 2016; Bończykowa, Kozicka 2020).

kontinuum [które stanowi skala od oficjalności do nieoficjalności – uzup. B.K.] różną pozycję zajmują oczywiście poszczególne rodzaje programów i audycji radiowo-telewizyjnych. Na przykład programy informacyjne [...] są bardziej „oficjalne” niż audycje muzyczne.

Dbalność o język polski jest jednym z zadań publicznej radiofonii i telewizji (Ustawa o radiofonii i telewizji z 29 grudnia 1992 r.). Programy informacyjne mają duży zasięg oddziaływania, co wiąże się również z wywieraniem przez nie wpływu na językowy kształt oficjalnej polszczyzny (Kurzowa 1985; Habrajska, Satkiewicz 1999; Pisarek 2000; Boniecka; Panasiuk 2001; Michalewski 2004). Jednakże nie można nie zauważyć, że pod wpływem odmiany potocznej jakości polszczyzny w mediach szybko się zmienia, co prowadzi do swobodniejszego traktowania normy językowej. W kontekście zasygnalizowanych tu zmian, na które zwraca się uwagę w licznych pracach poświęconych językowi mediów (m.in. Habrajska, Satkiewicz 1999; Gajda 2000; Boniecka, Panasiuk 2001; Skowronek 2013, Markowski 2014; Bloch 2013, 2018), ważne staje się pytanie o możliwości i sposoby realizowania misji publicznego radia w zakresie dbałości o język polski.

Tempo czytania radiowych programów informacyjnych

Rola prozodii w każdej wypowiedzi mówionej, w tym oczywiście medialnej, jest znacząca, co podkreślano wielokrotnie w opracowaniach poświęconych językowi mediów (zob. m.in. Kurzowa 1985; Boniecka, Panasiuk 2001; Steciąg 2006; Skowronek 2013; Luboń 2014; Bończykowa, Kozicka 2020). Jednak, jak już wspomniano, jest ona bardzo rzadko poddawana badaniom obiektywnym i szczegółowej analizie, choć podkreśla się jej istotną funkcję w przekazie z perspektywy nadawcy i – zwłaszcza – odbiorcy. Uwagi na temat akcentu, przebiegu intonacyjnego wypowiedzi, rytmu, tempa mają w pracach o języku mediów zazwyczaj ogólny charakter, a tymczasem w ich zakresie zachodzą istotne zmiany. Opisując zmiany w języku mediów po roku 1989, Grażyna Habrajska i Halina Satkiewicz (1999: 192) wśród wielu innych zjawisk zwróciły uwagę także na zmianę rytmu, tempa mówienia lub czytania – jego przyspieszenie, wynikające z ograniczonego czasu trwania audycji, w tym serwisów informacyjnych, swobodniejszego podejścia do normy językowej, upotocznienia języka, co wiąże się też z innym (szybszym) tempem mówienia, a w przypadku serwisów – czytania. W niniejszym artykule skupiono się tylko na tempie czytania serwisów informacyjnych.

Przykładem opracowania, w którym przedmiotem badań były radiowe serwisy informacyjne z kilku rozgłośni publicznych, komercyjnych oraz jednej

o charakterze narodowo-katolickim, nagrane w latach 2009–2010, jest artykuł autorstwa Jagody Bloch i Jacka Wasilewskiego (2011). Co prawda zainteresowanie badaczy skupiło się na innych zjawiskach niż tempo (były nimi sposoby nawiązywania więzi z odbiorcami poprzez nadawanie serwisowi odpowiedniego kształtu), to jednak tempo poddano analizie jako czynnik, który stanowi o realizacji głosowej wiadomości (i w połączeniu z intonacją wpływa na budowanie relacji z odbiorcą). Jeśli chodzi o tempo czytania, to nie podano go ani w liczbie słów na minutę, ani w liczbie sylab na sekundę, ponieważ nie zastosowano tego rodzaju technik pomiarowych. Zmierzono tylko czas trwania serwisów w poszczególnych rozgłośniach oraz liczbę informacji w nich zawartych, z czym pośrednio związane jest tempo: przy zbliżonej we wszystkich rozgłośniach długości ich trwania (zazwyczaj 4–6 min), ale różnej liczbie wiadomości i obecności różnych elementów dodatkowych (zapowiedzi informacji lub ich brak, długość relacji reporterskich, dzingle oddzielające poszczególne informacje w serwisie lub ich brak itd.), tempo jest zróżnicowane. Określono je jako szybkie (głównie w stacjach komercyjnych, ale i w Programie III Polskiego Radia), wolne lub umiarkowane (w Programie I Polskiego Radia, w Radiu Maryja). Stosowane przez autorów określenia tempa nie zostały więc zobiektywizowane w postaci danych liczbowych.

Miary i określenia tempa mówienia

Ocena tempa mówienia⁵ i jego percepcji jest zindywidualizowana, zależna od co najmniej kilku czynników, w tym m.in. fizjologicznych, psychologicznych, socjofonetycznych i językowych (Dunaj 2015; Wagner 2017). Do opisu tempa stosowane są często terminy muzyczne: *lento* – wolne, *moderato* – umiarkowane, *allegro*, *presto* – (bardzo) szybkie, *pospieszne*⁶, jednak na umowność tych określeń zwracano uwagę już dawno (Kania 2001: 35). Przy obiektywizacji pomiarów tempa istotna jest jednostka wypowiedzi (głoski, sylaby lub wyrazy) realizowana w określonej jednostce czasu. Tempo podawane bywa: w liczbie wyrazów na minutę, w liczbie sylab na minutę, w liczbie sylab na sekundę, w liczbie głosek na sekundę. „Badania różnią się między

⁵ W polskich publikacjach z zakresu językoznawstwa i logopedii znaleźć można następujące określenia opisujące szybkość mówienia: tempo *mowy*, *wymowy*, *artykulacji*, *tempo mówienia*. Szerzej na ten temat – zob. Kamińska 2019.

⁶ W muzyce nazwy te mają określone wartości wyznaczone liczbą wychyleń metronomu na minutę. Marta Wysocka (2016: 221–222) podaje następujące wartości: tempo wolne – *largo* to 40–60 jednostek rytmicznych na minutę, tempo umiarkowane – *moderato* to 108–120 jednostek na minutę, tempo szybkie – *presto* to 168–199 jednostek.

sobą odnośnie jednostek/interwałów, dla których obliczane jest tempo: może nim być cała wypowiedź (cały tekst), fraza lub ciąg sylab/wyrazów ograniczony pauzami [...]. Jedną z najczęściej stosowanych miar jest liczba sylab na sekundę” (Wagner 2017: 65). Wydaje się, że przyjęcie jako miary tempa liczby głosek na sekundę też jest właściwym rozwiązaniem, zwłaszcza że w pracach z zakresu fonetyki i fonologii języka polskiego oraz logopedii można znaleźć dane wyrażone taką właśnie miarą. Jak podaje Bronisław Rocławski (1986: 200), tempo normalne to 12–14 głosek na sekundę, tempo bardzo szybkie 18–23 głoski na sekundę, przy czym wypowiadanie 21 głosek na sekundę „bliskie jest górnej granicy zrozumiałości mowy, zależnej od tzw. zdolności rozdzielczej ucha, a także od możliwości artykulacyjnych narządów mowy” (Wierzchowska 1971: 211). Podobnie uważa Stanisław Milewski (<https://www.komlogo.pl/encyklopedia/137-a/1576-tempo-mowienia>), który pisze, że tempo mowy przeciętnego człowieka wynosi 10–15 głosek na sekundę.

Na potrzeby niniejszego artykułu przyjęto wymiennie używane określenia *tempo mowy/mówienia/czytania*⁷, a jako jego miarę – liczbę głosek na sekundę, realizowanych we frazach lub zdaniach ograniczonych pauzami.

Tempo czytania radiowych serwisów informacyjnych w świetle badań własnych

Pomiary tempa czytania radiowych programów informacyjnych przeprowadzono na podstawie analizy nagrań 140 serwisów z siedmiu rozgłośni lokalnych Polskiego Radia⁸ z lat 2016–2017. Serwisy nadawane o różnych porach (od wczesnych godzin porannych do późnych godzin wieczornych), w różne dni tygodnia były czytane zarówno przez kobiety, jak i przez mężczyzn. Nagrania otrzymano bezpośrednio z rozgłośni regionalnych w odpowiedzi na pisemną prośbę autorki artykułu⁹. Jakość nagrań jest więc

⁷ Ze względu na sygnalizowaną na początku artykułu specyfikę radiowego serwisu informacyjnego, który jest tekstem wtórnie mówionym, w zdecydowanej większości wcześniej zapisanym (dziennikarze czytający serwisy dodają na żywo np. formuły powitalne, pożegnalne, informacje o godzinie), na potrzeby przedstawianych tu badań stosuje się wymiennie określenia „tempo mówienia/czytania”. Rozwiązanie to ma z pewnością charakter arbitralny i dyskusyjny, gdyż tempo czytania podawane jest zazwyczaj w innych jednostkach (czyli liczbie wyrazów na minutę), ale przyjęto je dla ułatwienia opisu.

⁸ Materiały otrzymano z rozgłośni w Białymstoku, Gdańsku, Katowicach, Krakowie, Lublinie, Łodzi i Olsztynie.

⁹ Za udostępnienie materiałów, okazaną pomoc i zyczliwość składam podziękowania i wyrazy wdzięczności ówczesnemu Kierownictwu i Pracownikom wymienionych wcześniej rozgłośni.

bardzo dobra. Odsłuchiwano je samodzielnie¹⁰ z pomocą wokółuszných, profesjonalnych słuchawek studyjnych, przeznaczonych do pracy także przy obróbce dźwięku. Do ich odtwarzania posłużono się programem Elan¹¹ (wersja 5.0 i następne), zapewniającym wysoką jakość odtwarzania zgromadzonych plików audio, a ponadto umożliwiającym m.in. ich analizę czasową, istotną w prowadzonych badaniach. Nie wykorzystano natomiast innej funkcjonalności oprogramowania Elan, jaką jest możliwość transkrypcji plików audio, zamiast tego wszystkie serwisy zostały samodzielnie przez autorkę zapisane fonetycznie (każdy serwis w odrębnym pliku), zgodnie z systemem fonologicznym B. Rocławskiego. Uznano bowiem, że samodzielny zapis pozwoli na uwzględnienie zjawisk istotnych ortofonicznie (jak np. upodobnienia, uproszczenia grup spółgłoskowych, realizacje samogłosek nosowych oraz akcentowanie wyrazów)¹². W przypadku jakichkolwiek wątpliwości co do brzmienia wyrazu (rzadko) lub głoski (częściej), słuchano danego fragmentu wielokrotnie.

Podczas transkrypcji notowano przede wszystkim czas czytania poszczególnych części czytanych serwisów. Było to konieczne ze względu na występujące w tym gatunku radiowym elementy dźwiękowe (tzw. dżingle, rozpoczynające i/lub oddzielające poszczególne części wiadomości) lub świadomie stosowane przez dziennikarzy pauzy, np. między skrótem informacji a informacjami właściwymi. Czas trwania wymienionych elementów dźwiękowych, jak i czas trwania pauz stanowiących rodzaj wskaźnika/sygnału, wyznaczającego granice między kolejnymi częściami czytanego tekstu, nie były wliczane do ogólnego czasu mówienia/czytania. Czas trwania uwzględnionych w badaniu części serwisu nie przekraczał 4 min.

Biorąc pod uwagę strukturę większości zgromadzonych serwisów, w których wyróżnić można – oprócz formuł powitalnych i pożegnalnych – skrót wiadomości i ich rozwinięcie, prognozę pogody, informacje sportowe (te ostatnie nie w każdej rozgłośni wchodzi w skład serwisu, czasem są czytane przez dziennikarzy z redakcji sportowej po wiadomościach), w obliczeniach uwzględniono czas trwania każdego z tych elementów, gdyż można zauważyć różnice tempa podczas ich czytania (np. prognozy pogody).

¹⁰ Mimo subiektywizmu zapisu dokonywanego przez jedną osobę, w polskich badaniach języka mówionego w mediach nie jest to rozwiązanie wyjątkowe (zob. np. Bloch 2018).

¹¹ Program pod nazwą Elan (wcześniej EAT) ukazał się w 2002 r. i od tej pory dwa lub trzy razy w roku ukazują się jego nowsze wersje. Jest to udostępniony w internecie, bezpłatny i otwarty program, opracowany w Instytucie Psycholingwistyki Maxa Plancka w Nijmegen (<https://archive.mpi.nl/tla/elan/download>).

¹² Materiał w postaci transkrypcji z nagrań, liczący ponad 300 stron maszynopisu, może posłużyć także do celów innych badań nad warstwą foniczną tego gatunku audycji radiowej.

Ponieważ zebrany materiał jest obszerny, niżej przedstawione zostaną jedynie fragmentaryczne dane, pozwalające jednak na zaprezentowanie najważniejszych tendencji w omawianym w artykule zakresie.

Jako najbardziej miarodajne i dające podstawę porównania tempa czytania w całym zgromadzonym materiale można potraktować skrót wiadomości oraz ich rozwinięcie, które stanowią zasadniczą część serwisu radiowego w niemal wszystkich (poza jedną) rozgłośniach. Tempo ich czytania wahało się od 13,9 do 17,9 głosek na sekundę (gł./s)¹³. W zdecydowanej większości rozgłośni (tj. w sześciu z siedmiu) kobiety (K) czytają nieco wolniej niż mężczyźni (M), przy czym tempo czytania między dziennikarkami i dziennikarzami w danej rozgłośni zazwyczaj jest zbliżone, np. (w kolejności od najwolniej do najszybciej czytanych wiadomości):

K 14,2 gł./s, M – 15,1 gł./s

K 14,8 gł./s, M – 15,0 gł./s

K 15,0 gł./s, M – 15,6 gł./s

K 15,6 gł./s, M – 16,3 gł./s

K 16,4 gł./s, M – 17,8 gł./s

Tylko w jednym przypadku różnica była większa: K 14,0 gł./s, M – 15,8 gł./s. Także tylko w jednej rozgłośni serwisantka czytała nieco szybciej niż serwisant, ale różnica była nieznaczna: K 14,5 gł./s, M – 14,1 gł./s. W świetle przytoczonych wyżej danych charakteryzujących różne tempa mówienia widać, że we wszystkich rozgłośniach najważniejszą część wiadomości dziennikarze – zarówno kobiety, jak i mężczyźni – czytają w tempie wyznaczanym jako górna granica normalnego lub przekraczając ją, czyli w tempie szybkim, w jednym przypadku zbliżając się do bardzo szybkiego.

Różnice tempa w stosunku do skrótu wiadomości i ich rozwinięcia daje się zauważyć analizując tempo czytania prognozy pogody. Nie we wszystkich rozgłośniach stanowi ona część serwisu, ale w zebranych materiale było tak w przypadku pięciu z nich. Prognozy były odczytywane w tempie od 11 gł./s do 15,4 gł./s, a tylko w jednym przypadku 16,1 gł./s. Kobiety i mężczyźni czytali prognozę pogody niemal w takim samym tempie, np. K – 13,3 gł./s, M – 13,8 gł./s, nawet jeśli to kobieta czytała nieznacznie szybciej, np. K – 15,5 gł./s, M – 15,3 gł./s. Tylko w jednej rozgłośni różnica w tempie czytania była nieco większa: K – 13,9 gł./s, a M – 15, 3 gł./s. Jak można stwierdzić, najczęściej jest to tempo normalne.

¹³ Wszystkie podawane pomiary tempa stanowią średnią ważoną z wartości czasowych mierzonych osobno dla każdej rozgłośni, poszczególnych dziennikarzy – kobiet i mężczyzn, serwisu i jego części.

Największe zróżnicowanie tempa zaobserwowano podczas realizacji formuł powitalnych, które – jak wyżej wspomniano – nie zawsze są tekstem w całości czytany, lecz są w części mówionym. Rozpiętość tempa wyniosła tu od 11,2 gł./s aż do 19,3 gł./s. Jak się wydaje, wpływ na znaczne przyspieszenie tempa wymówień formuł powitalnych miały ich stałe elementy, takie jak przedstawienie się dziennikarza czytającego serwis, nazwy dni tygodnia czy godzina, które – jako znane i wielokrotnie powtarzane – wypowiedzane są szybciej.

Ponieważ w zebranych materiale, jak wspomniano wyżej, znalazły się nagrania serwisów z różnych pór dnia, można było stwierdzić, że kolejnym czynnikiem różnicującym tempo czytanych w radiu wiadomości jest pora ich nadawania. Biorąc pod uwagę skrót wiadomości i ich rozwinięcie, serwisy czytane w godzinach porannych lub wczesnym popołudniem realizowane są w nieco szybszym tempie niż te z godzin wieczornych czy nocnych. Wiadomości ranne i we wczesnych godzinach popołudniowych czytano w tempie od 14 gł./s do nawet 17,7 gł./s, natomiast w godzinach wieczornych – od 13,9 gł./s do 16,6 gł./s, przeciętnie około 15 gł./s, z wyjątkiem jednej stacji, w której wieczorny serwis przeczytano w tempie 18 gł./s.

Kobiety czytały wieczorne wiadomości w tempie od 14,1 gł./s do 15,5 gł./s, a mężczyźni od 13,9 gł./s do 16,6 gł./s. Tylko w jednej rozgłośni tempo czytania wieczornych wiadomości przez kobiety było większe niż w pozostałych sześciu i wyniosło 16,4 gł./s, podobnie zresztą jak mężczyźni – 18 gł./s.

Jedynie w dwóch rozgłoszeniach spośród tych, z których pochodzi zebrany materiał, serwisanci odczytywali także wiadomości sportowe. Tempo ich odczytywania wahało się w nich od 10,4 gł./s do 16,4 gł./s. Trudno jednak wyciągać na tej podstawie wnioski o bardziej ogólnym charakterze. Tempo czytania serwisów sportowych przez dziennikarzy z radiowych redakcji sportowych może stanowić temat odrębnych badań.

Ze względu na ograniczone ramy artykułu nie poddaje się tu szczegółowej analizie czynników wpływających na zróżnicowanie tempa realizacji serwisów i ich poszczególnych części. Warto jednak zasygnalizować, że o tempie czytania decydują m.in.: ogólny czas trwania wiadomości w danej rozgłośni, liczba informacji, które znajdują się w serwisie o danej porze dnia, ewentualne materiały reporterskie (pominięte w materiale, ponieważ nie są czytane przez serwisantów), a uwzględniane w ogólnym czasie trwania całego serwisu, charakter i tematyka informacji, dzień tygodnia, okresy świąt i dni wolnych od pracy (wówczas informacji jest zazwyczaj mniej), a ponadto umiejętności, doświadczenie i indywidualne predyspozycje serwisantów, takie jak np. sposób reagowania na stres związany z koniecznością sprawnego

przygotowywania wiadomości, skoordynowania współdziałania z innymi dziennikarzami (np. reporterami wysyłającymi materiały do serwisu) i innymi współpracownikami (np. realizatorem audycji), stan emocjonalny itd.

Zakończenie

Na jakość wypowiedzi mówionych/czytanych w radiowych programach informacyjnych oraz ich odbiór przez słuchaczy wpływa wiele czynników, z których w niniejszym artykule zwrócono uwagę na zaledwie jeden, czyli tempo. Z przedstawionych tu cząstkowych analiz tempa czytania serwisów wynika, że w kilku Rozgłosniach Regionalnych Polskiego Radia wiadomości czytane są w tempie określanym jako przeciętne lub normalne, wyznaczanym w literaturze przedmiotu jako przedział 10–15 gł./s. Jednakże górna granica tego przedziału jest bardzo często przekraczana i tym samym tempo odczytywania/mówienia staje się szybkie lub bardzo szybkie (czyli 18 gł./s lub więcej). Biorąc pod uwagę to, że analizowany materiał pochodzi z rozgłośni publicznych, które mają szerokie grono odbiorców, a więc także słuchaczy z różnych grup wiekowych, często ze średniego i starszego pokolenia (młodszym słuchaczom bardziej odpowiadają rozgłosnie o innym formacie, najczęściej niepubliczne), warto zwrócić uwagę na korelację między tempem czytania wiadomości a możliwościami percepcyjnymi słuchaczy. Zatem mimo zauważalnego nie tylko przez badaczy mediów zjawiska przyspieszenia tempa mówienia (bądź – jak w odniesieniu do serwisów – czytania), w rozgłosniach publicznych przeciętne tempo osiągnęło – jak się wydaje – graniczne wartości. „Szybkość przekazu informacji radiowych może być niewspółmierna do możliwości percepcyjnych słuchacza” (Jarosz-Mackiewicz 2011: 372). Spośród pozostałych elementów decydujących o ocenie słyszanej/słuchanej wypowiedzi radiowej szczególna rola przypada też nie omawianym tutaj walorom głosowym mówcy radiowego, które w połączeniu z pozostałymi składnikami prozodii, kompetencjami i sprawnościami językowymi i komunikacyjnymi wraz z indywidualnymi możliwościami biologicznymi i upodobaniami czy preferencjami wpływają na wybór danej rozgłośni.

Z punktu widzenia logopedy medialnego, pracującego z dziennikarzami radiowymi czytającymi serwisy informacyjne, omawianą w artykule kwestię tempa czytania należy powiązać z pracą nad utrzymaniem (część) bądź (rzadziej) wypracowaniem wyrazistości mówienia w tempie oraz zachowania intonacji właściwej dla gatunku, jakim są programy informacyjne, ponieważ przyspieszenie tempa ma wpływ na strukturę intonacyjną tekstu.

Ważnym argumentem, uzasadniającym postulat pracy nad tempem mówienia i czytania w radiu i w innych mediach, jest jego wpływ na skuteczność komunikacji. Mówienie z szybkością utrudniającą zapamiętanie treści albo wręcz graniczącą z możliwościami percepcyjnymi stawia pod znakiem zapytania istotę i cel aktu komunikacji.

Literatura

- Bauer Z. (2000): *Gatunki dziennikarskie*. [W:] *Dziennikarstwo i świat mediów*. Red. Z. Bauer, E. Chudziński. Kraków, s. 143–173.
- Bloch J. (2013): *Intonacja współczesnych serwisów informacyjnych – zmiany, tendencje rozwojowe*. [W:] *Kultura zachowań językowych Polaków. Materiały z VIII Forum Kultury Słowa, Rzeszów, 20–22 października 2011*. Red. M. Krauz, K. Ożóg. Rzeszów, s. 208–213.
- Bloch J. (2018): *Telewizyjne serwisy informacyjne. Zmiany w sposobie czytania od czasów PRL do III RP*. Warszawa.
- Bloch J., Wasilewski J. (2011): *Rola serwisów informacyjnych w tworzeniu wspólnoty z odbiorcą*. [W:] *Radio i społeczeństwo*. Red. G. Stachyra, E. Pawlak-Hejno. Lublin, s. 201–216.
- Boniecka B., Panasiuk J. (2001): *O języku audycji radiowych*. Lublin.
- Bończykowa M. (2016): *Praca logopedyczna z dziennikarzami*. [W:] *Logopedia artystyczna*. Red. B. Kamińska, S. Milewski. Gdańsk, s. 526–535.
- Bończykowa M., Kozicka E. (2020): *Prozodia w praktyce dydaktycznej – wystąpienia publiczne i medialne*. [W:] *Prozodia. Przyswajanie, badanie, zaburzenia, terapia*. Red. M. Wysocka, B. Kamińska, S. Milewski. Gdańsk, s. 563–584.
- Dunaj B. (2015): *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Cz. 1: Fonetyka i fonologia*. Tarnów.
- Dybalska R. (2004): *Realizacja różnych płaszczyzn komunikacyjnych w wybranych gatunkach wypowiedzi radiowych*. [W:] *Przemoc w języku mediów? Analiza semantyczna i pragmatyczna audycji radiowych*. Red. R. Dybalska, D. Kępa-Figura, P. Nowak. Lublin, s. 145–182.
- Gajda S. (2000): *Media – stylowy tygiel współczesnej polszczyzny*. [W:] *Język w mediach masowych*. Red. J. Bralczyk, K. Mosiolek-Kłosińska. Warszawa, s. 19–27.
- Habrajska G., Satkiewicz H. (1999): *Język w mediach*. [W:] *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*. Red. W. Pisarek. Kraków, s. 181–196.
- Hermanowski M. (2018): *Radiofonia w Polsce. Zarys dziejów*. Poznań.
- Janicka K., Kudra B. (2004): *Autoprezentacja wybranych rozgłośni radiowych (Analiza porównawcza rozgłośni PR 1 i RMF)*. [W:] *Współczesne odmiany języka narodowego*. Red. K. Michalewski. Łódź, s. 216–223.
- Jarosz-Mackiewicz E. (2011): *Komunikat radiowy jako wtórna wizualizacja. Foniczna i lingwistyczna analiza komunikatu radiowego*. [W:] *Radio i społeczeństwo*. Red. G. Stachyra, E. Pawlak-Hejno. Lublin, s. 369–376.
- Jędrzejewski S. (1997): *Radio renesans od monopolu do konkurencji*. Warszawa.
- Jędrzejewski S. (2006): *Format radiowy*. [W:] *Słownik terminologii medialnej*. Red. W. Pisarek. Kraków, s. 5960.
- Kamińska B. (2019): *O tempie mowy w podręcznikach akademickich z zakresu fonetyki i fonologii języka polskiego*. „Logopedia”. T. 48/2, s. 257–274.
- Kania J.T. (2001): *O trzech stylach wymowy*. [W:] tegoż: *Szkice logopedyczne*. Lublin, s. 31–45.
- Kurzowa Z. (red.) (1985): *Badania nad językiem telewizji polskiej*. Warszawa.
- Lubaś W. (1981): *Problemy badawcze języka radia i telewizji*. Katowice.
- Luboń J. (2014): *Rola prozodii – jej wpływ na rozumienie i odbiór tekstu*. [W:] *Językowy przekaz medialny. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Polskie Radio S.A. i Radę*

- Języka Polskiego przy Prezydium PAN, pod patronatem przewodniczącego Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji Jana Dworzaka*. Warszawa, s. 59–62.
- Luboń J. (2016): *Głos i jego rola w mediach elektronicznych*. [W:] *Logopedia artystyczna*. Red. B. Kamińska, S. Milewski. Gdańsk, s. 536–541.
- Łuczyński E. (1976): *Z obserwacji języka w radiu*. „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego UG, Prace Językoznawcze” 4, s. 92–99.
- Markowski A. (2014): *Norma językowa obowiązująca w mediach*. [W:] *Językowy przekaz medialny. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Polskie Radio S.A. i Radę Języka Polskiego przy Prezydium PAN, pod patronatem przewodniczącego Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji Jana Dworzaka*. Warszawa, s. 33–36.
- Mayen J. (1981): *O komunikatywności dziennika radiowego*. Wrocław.
- Michalewski K. (2004): *Eklektyzm tekstów medialnych*. [W:] *Współczesne odmiany języka narodowego*. Red. K. Michalewski. Łódź, s. 92–98.
- Pisarek W. (2000): *Język w mediach, media w języku*. [W:] *Język w mediach masowych*. Red. J. Bralczyk, K. Mosiołek-Kłosińska. Warszawa, s. 9–18.
- Pisarek W. (red.) (2006): *Słownik terminologii medialnej*. Kraków.
- Podracki J. (2000): *Potoczne elementy językowe w polszczyźnie radia i telewizji*. [W:] *Język w mediach masowych*. Red. J. Bralczyk, K. Mosiołek-Kłosińska. Warszawa, s. 135–142.
- Podracki J. (2014): *Język pisany w wypowiedziach ustnych*. [W:] *Językowy przekaz medialny. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Polskie Radio S.A. i Radę Języka Polskiego przy Prezydium PAN, pod patronatem przewodniczącego Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji Jana Dworzaka*. Warszawa, s. 65–70.
- Podracki J., Walczak B. (1975): *Język w radiu i w telewizji*. „Poradnik Językowy” 6, s. 310–317.
- Rocławski B. (1986): *Zarys fonetyki, fonologii, fonotaktyki i fonostatystyki współczesnego języka polskiego*. Gdańsk.
- Sieczkowski A. (1967): *O wymowie naszych spikerów*. „Poradnik Językowy” 4, s. 191–194.
- Skowronek B. (2013): *Mediolingwistyka. Wprowadzenie*. Kraków.
- Stachyra G. (2008): *Gatunki audycji w radiu sformatowanym*. Lublin.
- Stachyra G. (2018): *Współczesne gatunki radiowe jako konglomeraty i kolekcje*. [W:] *Język w radiu. Antologia*. Red. M. Kita, I. Loewe. Katowice, s. 109–127.
- Steciąg M. (2006): *Informacja, wywiad, felieton. Sposób istnienia tradycyjnych gatunków w radiu komercyjnym*. Zielona Góra.
- Toczyńska B. (2008): *Ruch w głosie (Ćwiczenia nie tylko dla dziennikarzy)*. Gdańsk.
- Wagner A. (2017). *Rytm w mowie i języku w ujęciu wielowymiarowym*. Warszawa.
- Wierzchowska B. (1971): *Wymowa polska*. Warszawa.
- Wysocka M. (2016). *Prozodia mowy – problemy opisu*. [W:] *Logopedia artystyczna*. Red. B. Kamińska, S. Milewski. Gdańsk, s. 213–231.

Źródła internetowe

- Milewski S. Hasło „tempo mówienia” w internetowej Encyklopedii logopedii, <<https://www.komlogo.pl/encyklopedia/137-a/1576-tempo-mowienia>>, dostęp: 25.03.2024.
- Pieniowska K. (2019): *Narzędzia do analizy mowy – przegląd dostępnych programów i bibliotek*. „Językoznawstwo” nr 1(13), s. 215–225, <https://doi.org/10.25312/2391-5137.13/2019_14kp>, dostęp: 20.10.2022.
- Ustawa o radiofonii i telewizji z 29.12.1992 r. – tekst ujednolicony z 2022 r., <<https://www.gov.pl/attachment/84ab07e9-7e2d-49cc-bfa8-f685a24695ac>>, dostęp: 29.09.2023.
- <<https://archive.mpi.nl/tla/elan/download>>, dostęp: 28.01.2019.

